

Lingwistyka I – wykład 1

Adam Przepiórkowski

Kognitywistyka UW

21 lutego 2017

Sprawy organizacyjne

Sprawy organizacyjne 1

Konsultacje:

- ▶ wtorki 17:00–18:30
- ▶ CeNT lub MIMUW
- ▶ proszę o zapowiedzenie się co najmniej 24 godziny wcześniej

Strona WWW kursu na platformie Moodle:

- ▶ 3501-KOG-L1_2016/17L

Email (unikać):

- ▶ `adamp@ipipan.waw.pl`
- ▶ **koniecznie** z tytułem mejla zaczynającym się od: “[CogSci] ” (bez cudzysłowów)
- ▶ **koniecznie** z podpisem imieniem i nazwiskiem
- ▶ mile widziany zwrot typu *Panie Adamie* – nie przepadam za *Panie Profesorze*, a *Panie Doktorze* to trochę *faux pas*

Sprawy organizacyjne 2

Zaliczenie wykładu:

- ▶ **egzamin:**
  - ▶ zadania analogiczne do prac domowych i klasówek
  - ▶ być może dodatkowe pytania bardziej teoretyczne / problematyczne
- ▶ **obecności** sprawdzane na początku zajęć (możliwe 2 nieusprawiedliwione nieobecności; każda następna obniża ocenę o 0,5; spóźnienie > 15 minut to nieobecność)

Zaliczenie ćwiczeń:

- ▶ **obecności** (j.w.)
- ▶ **prace domowe** na '+' lub '-':
  - ▶ '-' za brak pracy w terminie, pracę zrobioną kompletnie bezmyślnie lub wyraźnie spisaną (z powtarzającymi się błędami)
  - ▶ dopuszczalny jeden '-'; każdy następny to obniżenie oceny o 0,5
- ▶ zapowiedziane **klasówki** analogiczne do prac domowych; potrzebna ponad połowa punktów ze wszystkich klasówek (sumarycznie), żeby zaliczyć ćwiczenia
- ▶ możliwa 1 **poprawa** każdej klasówki – nowa ocena zastępuje poprzednią (także jeżeli jest gorsza)

Grupy ćwiczeniowe:

- ▶ powinny być **w miarę równe** (dla zmaksymalizowania indywidualnej interakcji),
- ▶ możliwość przepisania się do pierwszej grupy:
  - ▶ MISH, MISMAP itp.: proszę o link do planu zajęć w USOS-ie pokazującego konflikt,
  - ▶ Kognitywistyka: j.w., ale tylko w wyjątkowych wypadkach.

Inne?

Wstep

Fenomen mowy (języka)

Zdanie, wypowiedzenie...

Czy liczba wypowiedzeń jest ograniczona?

Jak udowodnić, że nie jest?

Jak to możliwe, że potrafimy rozumieć i produkować wypowiedzenia, których nigdy wcześniej nie słyszeliśmy?

- ▶ **neurolingwistyka** – poziom fizjologiczny
- ▶ **psycholingwistyka** – poziom kognitywny
- ▶ **lingwistyka teoretyczna** – modelowanie języka na wyższym poziomie abstrakcji

Jaka jest droga od sygnału akustycznego do myśli i z powrotem?

Główne działy językoznawstwa teoretycznego

(Polański, 1993; Wróbel, 2001)

Fonetyka i fonologia

Fonetyka:

- ▶ nauka o **fizycznych (artykulacyjnych, akustycznych) własnościach dźwięków mowy** i ich percepcji przez człowieka;
- ▶ **głoska** – zespół wszystkich dostrzeżonych cech artykulacyjnych i akustycznych danego dźwięku języka.

Fonologia:

- ▶ nauka o **systemach dźwięków w danym języku**;
- ▶ **fonem** – zespół tych cech głoski, które różnicują wyrazy, np.:
  - ▶ *kosa* vs *koza* (bezdźwięczna vs dźwięczna),
  - ▶ *kosa* vs *kota* (szczelinowa vs zwarta),
  - ▶ *kosa* vs *kosza* (przedniojęzykowo-zębowa vs przedniojęzykowo-dziąstowa),
  - ▶ *kosa* vs *kona* (ustna vs nosowa)... ,
  - ▶ **s**: +spółgłoska, –dźwięczna, –zwarta, –cofnięta, –nosowa...

Morfologia i składnia

Morfologia:

- ▶ nauka o regułach **odmiany i budowy wyrazów**:
  - ▶ o regułach tworzenia i rozpoznawania form fleksyjnych danego leksemu (**odmiana, fleksja**),
  - ▶ o relacjach między leksemami i o środkach rozbudowy zasobu leksykalnego (**słowotwórstwo, derywacja**).

Składnia:

- ▶ nauka o regułach **łączenia wyrazów w zdania** (ogólniej: w wypowiedzenia).

(Więcej w tym semestrze).

Semantyka i pragmatyka

Semantyka:

- ▶ nauka o **znaczeniach** wyrażanych przez jednostki języka (słowa, wypowiedzenia).

Pragmatyka:

- ▶ nauka o **stosunkach** między wypowiedzeniami i sytuacjami, w jakich zostały użyte.

(Więcej na *Filozofii języka*, w poprzednim semestrze i na studiach magisterskich).

Morfonologia:

- ▶ morfologicznie uwarunkowane wymiany fonologiczne, np. *ręce* → *raqk*,
- ▶ teorie fonologicznej struktury morfemów, np. w polskim (V – samogłoska, C – grupa spółgłoskowa, nawiasy – opcjonalność):
  - ▶ morfemy rdzenne: CVC(VC),
  - ▶ morfemy prefiksalne: C(V(C))

Morfoskładnia:

- ▶ cechy gramatyczne wspólne dla morfologii (odmiana) i składni (związki zgody i rzędu), np. rodzaj gramatyczny, przypadek itp.
- ▶ *bać się* czy też *myć się* – składnia czy morfologia?
- ▶ *długo pisałem* vs *długom pisać* – składnia czy morfologia?

Brak ostrych granic 2

Konstrukcje na granicy **składni i semantyki**, np.:

- ▶ *day after day, book after book, he spilled bean after bean* etc. (Jackendoff, 2008)
- ▶ także w polskim: *Ostatnie wiadomości z frontu wskazują, iż bolszewicki wysiłek się kończy, wyczerpuje, nasi odbierają miasto za miastem.*

Brak jasnych granic między **semantyką i pragmatyką**, np.:

- ▶ oczywiste: kontekstowe znaczenia leksemów typu JA czy TUTAJ
- ▶ mniej oczywiste: kontekstowo uwarunkowane znaczenia niektórych leksemów: MAŁY (stoń), DOBRY (lingwista).

Opis języka 1

Jak opisać język? Na pewno potrzebne są: **słownik** i **gramatyka**. (Granice nie zawsze jasne).

Słownik:

- ▶ **leksykologia** – nauka o jednostkach słownikowych (szczególnie ich znaczeniu – **semantyka leksykalna**), ich podobieństwach i różnicach;
- ▶ **leksykografia** – nauka o słownikach, ich tworzeniu, opracowywaniu haseł słownikowych itp.

Gramatyka – nauka o regułach językowych w danym języku (w odróżnieniu od *gramatyki normatywnej* i *gramatyki diachronicznej*):

- ▶ (nie do końca tradycyjnie:) **fonologia**;
- ▶ **morfologia**;
- ▶ **składnia**;
- ▶ (nie do końca tradycyjnie:) **semantyka kompozycyjna**;
- ▶ (zupełnie nietradycyjnie:) **pragmatyka kompozycyjna**.

To **gramatyka deskryptywna** – w odróżnieniu od **gramatyki preskryptywnej**!

Sag i in. 2003:

- ▶ *Be sure to never split an infinitive.*
- ▶ *Prepositions are bad to end sentences with.*

Zadanie składni: konstrukcja modelu składniowego określającego:

- ▶ które wypowiedzenia należą do (danego) języka,
- ▶ jaka jest struktura składniowa tych wypowiedzeń.

Różnie rozumiane:

- ▶ Co to jest *model składniowy*? Algorytm?
- ▶ Jakie struktury składniowe? Jaki formalizm?
- ▶ Jedna struktura czy wiele dla jednego wypowiedzenia?
- ▶ Skąd wiemy, czy dana struktura jest poprawna?
- ▶ Wspólny model składniowy dla (ludzkiego) języka naturalnego czy różne dla (etnicznych) języków naturalnych?
- ▶ Wypowiedzenie należy do języka lub nie? Jak odróżnić poprawność składniową od semantycznej?
- ▶ Co to jest *wypowiedzenie*? Czym są składające się nań *wyrazy*?

Składnia jest nauką bardzo młodą (nic nie jest wyryte w kamieniu)...

Ile wyrazów w następującym wypowiedzeniu?

Pies długo gryzł psa, lecz pies nie zagryzł psa.

Możliwe odpowiedzi:

- ▶ 9 (dobra)
- ▶ 8 (dobra)
- ▶ 7 (dobra)
- ▶ 6 (dobra)
- ▶ 5 (z dwóch powodów – jeden raczej dobry, drugi raczej zły)
- ▶ 4 (jeżeli oba powody naraz – czyli raczej zła)
- ▶ 11 (jeżeli myśleć o *segmentach*, a nie *wyrazach*)

Słowo, wyraz, leksem... 2

Pies długo gryzł psa, lecz pies nie zagryzł psa.

Słowo – nieinterpretowany ciąg znaków „od spacji do spacji”
(jednostka unilateralna):

- 9 okazów, 7 typów

Wyraz – interpretowane słowo (jednostka bilateralna):

- 9 okazów, 8 typów (dlaczego nie 7?)

Leksem – zbiór wyrazów o 1) tym samym podstawowym znaczeniu,
2) regularnie zróżnicowanych fleksyjnie, ale nie słowotwórczo:

- 9 okazów, 6 typów (a może 5, a może 4?)

Segment (lub token) unilateralny – wliczamy także znaki
interpunkcyjne, czasami dzielimy słowa na mniejsze segmenty:

- 11 okazów, 9 typów

Segment bilateralny – interpretowany segment:

- 11 okazów, 10 typów

Jackendoff R., 2008, *Construction after construction* and its theoretical challenges, *Language* 84(1), s. 8–28.

Polański K., red., 1993, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Ossolineum, Wrocław.

Sag I. A., Wasow T., Bender E. M., 2003, *Syntactic Theory: A Formal Introduction*, CSLI Publications, Stanford, CA, drugie wydanie.

Wróbel H., 2001, *Gramatyka języka polskiego*, OD NOWA, Kraków.